

Inhoud

Normandië en Bretagne

- ▶ Bewonder de steile krijtrotsen die als een muur uit de zee oprijzen in Normandië
- ▶ Betreed de impressionistische wereld van Claude Monet in zijn tuinen van Giverny
- ▶ Bezoek de wonderbaarlijke rots van Mont-Saint-Michel
- ▶ Ga wandelen en uitwaaien aan de noordkust van Bretagne, en laat je overdonderen door de natuur
- ▶ Ervaar het einde van de wereld op Pointe du Raz en Pointe de Penmarch in Cornouaille
- ▶ Dwaal rond in de ommuurde binnensteden van Saint-Malo en Vitré

- 7 Kaarten en plattegronden
- 11 Woord vooraf

1 13 Normandië en Bretagne: een verdieping

- 14 Departementen
- 20 Bretonse bevolking
- 27 Eten en drinken

2 33 Geschiedenis

- 34 Eerste tekenen van beschaving
- 36 Hertogdommen
- 39 Naar een Franse eenheid
- 48 Wereldoorlogen

3 51 Kunst en cultuur

- 52 Steenmonumenten
- 53 Romaanse kunst
- 55 Gotische kunst
- 58 Renaissancekunst
- 61 Moderne architectuur
- 62 Schilderkunst
- 65 Toegepaste kunst
- 65 Literatuur
- 67 Muziek

4 69 Noordoost-Normandië

- 70 Noordelijke kuststreek
- 72 Havenstad Dieppe
- 78 Kust tussen Dieppe en Le Havre
- 83 Le Havre
- 88 Seinedal van Le Havre naar Rouen
- 96 Rouen
- 103 Tussen Andelle, Seine en Epte
- 115 Tips en adressen

5 117 Centraal-Normandië

- 118 Departement Eure
- 126 Pays d'Auge, departement Calvados
- 131 Côte Fleurie: van Honfleur naar Caen
- 136 Caen
- 141 Invasiestranden
- 149 Bayeux en omgeving
- 154 Tips en adressen

6 157 West-Normandië

- 159 Van Bayeux naar Cherbourg
- 165 Van Cherbourg naar Mont-Saint-Michel
- 173 Mont-Saint-Michel
- 179 Tips en adressen

7 181 Zuid-Normandië

- 182 Perche
- 186 Suisse Normande en Pays de Falaise
- 191 Tussen Argentan en Laval
- 200 Laval
- 203 Tips en adressen

8 205 Noordoost-Bretagne

- 206 Van Pontorson naar Saint-Malo
- 208 Saint-Malo
- 212 Tussen Saint-Malo en Rennes
- 213 Het meest oostelijke deel
- 217 Rennes
- 221 Tips en adressen

Normandië en Bretagne

Woord vooraf

Wanneer je dit deel van Frankrijk bezoekt, kun je rekenen op spectaculaire beelden van woeste golven onder fantastische wolkenluchten, duizelingwekkend hoge krijtrotsen en ruige kusten, maar ook op lieflijk glooiende landschappen en een rijkdom aan bezienswaardigheden. Dit alles maakt deze regio's tot een vakantiebestemming zonder weerga.

Wie van de natuur houdt kan zijn hart ophalen: rotsformaties en stranden aan de kust, groene vlakten en glooiende hellingen in het binnenland. De Bretonse heuveltoppen hebben hier en daar het aanzien van woeste bergen en de streek ten zuiden van Caen heet 'Normandisch Zwitserland': een eldorado voor klimmers en abseilers. Verder zijn er geheimzinnige bossen, golvende weilanden, appelboomgaarden, meren voor allerlei vormen van watersport en veel waterwegen voor de vaartoeristen.

En dan de cultuur! De kastelen, kerken en kathedralen zijn een lust voor het oog en de bijzondere calvaires in Bretagne – beeldengroepen met taferelen uit het dagelijks leven – zijn ontroerend. Buiten de 's zomers drukbezochte plaatsen kom je romantische dorpjes en schilderachtige stadjes tegen met een heerlijke, ongecompliceerde sfeer. En in de oude, ommuurde binnensteden lijkt het alsof je in een toneelstuk terechtgekomen bent, waar je elk moment een aanstormende ridder te paard kunt verwachten. Wat het eten en drinken betreft komt ook niemand iets tekort. De visgerechten en de geraffineerde schaal- en schelpdierschotels zijn verrukkelijk. Daarnaast zijn de crêpes, cider, wijn, kaas en het scala aan plaatselijke specialiteiten niet te versmaden.

De regio's Normandië en Bretagne bieden werkelijk voor elk wat wils!

Joke Radius en Angela Heetvelt

◀ Calvaire Plougastel-Daoulas.

Normandië en Bretagne: een verdieping

Alleen al de kuststreken van Normandië en Bretagne bieden talloze variaties: kiezelstranden aan de voet van steile krijtrotsen, uitgestrekte zandstranden, ruige rotskusten vol kapen en klippen, baaien en inhammen, bijna afgesloten binnenzeeën en talrijke bewoonde en onbewoonde eilanden.

In Normandië ligt het lieflijke bocage-landschap als een lappendeken over de heuvels uitgespreid. De landerijen, weiden en appelboomgaarden worden door hagen en bosjes gescheiden. Hier komen de bekende streekproducten vandaan: calvados, cider en diverse kaassoorten, waarvan camembert en brie wel de bekendste zijn. Daarnaast is Normandië bekend om zijn badplaatsjes, vakwerkhuisen, oude abdijruïnes en de abdijen, kathedralen en kerken in steden als Rouen, Caen en Évreux.

Bij Bretagne denk je vóór alles aan vissershaventjes en schaal- en schelpdieren. Maar Bretagne is ook het land van legenden en tradities. Bezoekers komen dan ook vaak juist voor de festivals op het terrein van traditionele en Keltische muziek en cultuur. Ook trekken de ommuurde stadjes en de prehistorische menhirs (rechttopstaande stenen) en dolmens (hunebedden) veel toeristen aan, evenals de enclos paroissiaux (ommuurde parochie-erven) met hun stijlvolle kerkjes en beeldenrijke calvaires (voorstellingen van de kruisweg).

< Honfleur.

Departementale indeling

DEPARTEMENTEN

Normandië in vijf departementen plus één

Het noordelijkste departement is **Seine-Maritime**, gevormd door het Pays de Bray in het oosten en het Pays de Caux aan de kust. Het Pays de Bray is een lieflijk landbouw- en veeteeltgebied met boomgaarden en grote bossen. Het Pays de Caux is een uitgestrekt kalkplateau, dat aan de zee-kant begrensd wordt door de beroemde steile rotsen en aan de andere zijde door de Seinevallei. De voornaamste landbouwproducten hier zijn granen, vlas en suikerbieten. De kust, de Côte d'Albâtre, begint bij het schilderachtige badplaatsje Le Tréport en loopt via Dieppe, Fécamp en Étretat tot aan Le Havre.

De zuidgrens wordt gevormd door de Seine, die in Bourgondië ontspringt en 776 km verderop in het Kanaal uitkomt. De Seinevallei – waarvan het oostelijke deel in het departement Eure ligt – is met zijn mooie landschap en historische monumenten een aantrekkelijke toeristische bestemming. Centraal in de Seinevallei ligt Rouen, de hoofdstad van Normandië. Deze museumstad heeft een prachtig gerestaureerde oude binnenstad en trekt jaarlijks enorme aantallen bezoekers. De kathedraal, andere kerken en het justitiële paleis zijn hoogtepunten van gotische bouwkunst. Bijzondere middeleeuwse stra-

Langs de Eure.

ten met vakwerkhuisen, de populaire poort-toren Gros-Horloge en een reeks boeiende musea maken een bezoek aan Rouen tot een must. Een aanrader is ook de Route des Abbayes door de Seinevallei, langs prachtige abdij- en kerkrues zoals die van Saint-Martin-de-Boscherville, Jumièges en Saint-Wandrille.

Het riviertje de **Eure** gaf zijn naam aan dit departement. De groene oevers tussen de soms wat kale heuvels hebben charmante verrassingen in petto, vooral tussen Louviers en Dreux. De hoofdstad Évreux, van oorsprong een oude Gallische nederzetting, is net als veel andere Franse steden in de loop der eeuwen meerdere keren verwoest: door Vandalen, Noormannen en Engelsen en in een recenter verleden door Duitse en geallieerde bombardementen. Vooral het centrum is mooi gerestaureerd. In het westelijke deel van het departement, in de vallei van de Risle, ligt de oude abdijruïne van Le Bec-Hellouin, die ondanks vernielingen nog altijd een stille getuige is van een groots verleden. Giverny trekt veel bezoekers met de bloemrijke tuinen waarin de schilder Claude Monet inspiratie vond.

Cider, calvados en de beroemde kaassoorten camembert en pont-l'évêque komen vooral **Calvados**, het centrale departement van Normandië. Hier zijn ook de vakwerkboerderijen en landhuizen (*manoirs*) te vinden. Aan de Côte Fleurie, in het verlengde van de Seinemonding, liggen bekende badplaatsen als Honfleur, Deauville, Trouville, Houlgate en Cabourg.

Zicht op het centrum van Mayenne, het departement dat hoort bij de regio Pays de la Loire.

Caen, de hoofdstad, werd aan het eind van de Tweede Wereldoorlog zwaar beschadigd. Gelukkig bleven de nog door Willem de Veroveraar gestichte abdijkerken gespaard.

Het kasteel van Willem is een van de bezienswaardigheden in de stad, ook al is er niet zoveel meer over van de oorspronkelijke behuizing. Wel oorspronkelijk is de beroemde *Tapiserie de la Reine Mathilde* in Bayeux, waarop als in een stripverhaal de expeditie van Willem, hertog van Normandië, naar Engeland is afgebeeld: een uniek historisch document.

Aan de kust ten noorden van Bayeux liggen de *plages du débarquement*, de invasiestranden, waarvan vooral de naam Omaha Beach in het geheugen gegrift blijft (zie kader p. 145). Vanuit het landingsmuseum in Arromanches kijk je uit over de grote kunstmatige ‘Winstonhaven’, die de geallieerde landing mogelijk maakte.

Twee andere bijzondere toeristische attracties in het departement Calvados zijn: la Suisse Normande, een Ardennen-achtig gebied in de vallei van de Orne, en Lisieux, waar de pompeuze basiliek het middelpunt is van de wereldwijde verering van de heilige Thérèse.

Het departement **Manche** wordt voor een groot deel omsloten door de zee. Het schiereiland Cotentin steekt ver het Kanaal (*la Manche*) in. Het binnenland is een landbouwgebied en niet zo spectaculair. Bezoekers steken vanuit Caen of Bayeux meestal gelijk door naar Avranches en de Mont-Saint-

Michel. Toch is een rondrit langs de rotsige kust met baaien en stranden, vuurtorens en vissersdorpen niet saai. Cherbourg heeft zijn marinehaven en de Cité de la Mer; in het stadje Coutances staat een van de mooiste gotische kathedralen van Frankrijk op een hoge rotspunt. Het allerbekendste in het departement is echter de Mont-Saint-Michel, de tot ieders verbeelding sprekende abdijberg die in de middeleeuwen gold als ‘wonder van het Westen’ (zie kader p. 177).

Alençon, de hoofdstad van **Orne**, het zuidelijkste departement van Normandië, is bekend om zijn kantwerk (*point d’Alençon*). Net als in veel andere Franse plaatsen is de binnenstad flink gerestaureerd, waardoor de oude straatjes en schilderachtige huizen hun klassieke charme hervonden. Het Parc Naturel Régional Normandie-Maine is een landelijk natuurgebied: een klassiek bocage-landschap met bossen en bosjes. De mooie wandelroute GR36 slingert erdoorheen. Centraal in het park ligt de oude en wat gedaateerde bronnenbadplaats Bagnoles-de-l’Orne.

Het departement **Mayenne**, behorend bij de regio Pays de la Loire, zul je meestal aandoen als je van zuidelijk Normandië naar Bretagne wilt doorsteken. De Alpes Mancelles, een mooi stukje natuur langs de rivier de Sarthe, liggen in het noordelijke deel, vlak bij Alençon. Ze maken deel uit van het Parc Naturel Régional Normandie-Maine. Tussen de steden Mayenne en Laval zijn op de Mayenne leuke boottochtjes te maken.

Bretagne in vier departementen plus één

In het Bretonse departement **Ille-et-Vilaine** ligt Rennes, de hoofdstad van Bretagne. Vooral na de Tweede Wereldoorlog kwam deze stad tot grote bloei en nam het aantal inwoners flink toe. Het stadscentrum heeft stijlvolle, klassieke gebouwen. De straten, huizen en pleinen vormen een mooi architectonisch geheel. Rennes heeft twee universiteiten.

Interessant voor de toerist zijn verder het grote feodale kasteel van Fougères (de ringmuur telt maar liefst dertien torens) en Vitré, de stad in Bretagne die haar middeleeuwse aanzien het best bewaard heeft. Ook hier vind je een groot kasteel; bovendien staat er nog veel overeind van de muren, huizen en torens van deze oude, ommuurde stad. Het is een typisch voorbeeld van een *ville close* (gesloten stad).

Heel kenmerkend voor Bretagne is het departement **Côtes-d’Armor**. De binnenkomst in Bretagne, vanuit de richting van de Mont-Saint-Michel, is niet zo spectaculair. Maar doorrijdend langs de Mont Dol naar de kust, duikt het echte Bretagne op: grillige granietrotsen, spectaculaire kapen en fraaie stranden. Typisch is de uitgestrekte riviermonding van de Rance: bij

Noordoost-Normandië

Het noordelijkste puntje van Normandië ligt aan de kust, en het ligt voor de hand een bezoek aan deze regio daar te beginnen. Je komt er via Lille, Arras en Abbeville, maar je kunt natuurlijk ook vanuit Noord-Frankrijk de kustlijn volgen, via de autoroute A16. Van Abbeville is het nog ongeveer 30 km naar Eu, en 100 km naar Rouen, de hoofdstad.

De kustlijn van dit deel van Normandië spreekt tot de verbeelding door de steile krijtrotsen, die hier en daar als een muur uit de zee oprijzen. Van bovenaf biedt dat op veel plaatsen fabuleuze panorama's. De door erosie en de werking van de zee ontstane rotspoorten van Étretat zijn beroemd, plaatjes van deze bijzondere formaties tref je in deze streek dan ook overal aan.

< Le Gros-Horloge, de trots van Rouen.

Het kasteel van Eu.

NOORDELIJKE KUSTSTREEK

Eu

Het sfeervolle stadje Eu, met zijn oude gebouwen en leuke straatjes, ligt in de schilderachtige vallei van de Bresle.

Op de grote Place d'Orléans, tegenover de kerk, staat het **kasteel van Eu** uit 1578. In het oudere kasteel dat hier eerst stond, trouwde Willem de Veroveraar met Mathilde van Vlaanderen. In het heuvelachtige park ernaast, waar in de 19de eeuw exotische boomsoorten en bijzondere coniferen werden geplant, staat het ruitersstandbeeld van een hertog van Orléans, die tevens graaf van Eu was.

De 12de-eeuwse **gotische kerk** is gewijd aan Notre-Dame en Saint-Laurent (aartsbisschop Lawrence O'Toole van Dublin). In de kerk bevindt zich een mooie beeldengroep van de graflegging van Christus in een kapel naast het hoofdaltaar. Hoog achter het hoofdaltaar is de kleine vergulde reliekschrijn van aartsbisschop Lawrence, die in 1181 in een klooster in Eu stierf. Hij was hierheen gekomen om de steun van de hertog te vragen voor Ierland.

Vlak bij de Place Carnot staat de **Chapelle du Collège** – van het jezuïetencollege – uit 1620, met een gevel van baksteen en beeldhouwwerk. Het meest de moeite waard zijn de zwartmarmen, met goud ingelegde graftomben van Hendrik van Lotharingen en zijn gemalin Catharina van Kleef.

De Côte d'Albâtre bij Le Tréport.

Ten slotte kun je in Eu het 17de-eeuwse ziekenhuis bewonderen met het aardige overdekte kerkhofje.

Zuidoostelijk van Eu ligt het uitgestrekte **Forêt d'Eu**, dat uit drie delen bestaat: het dichtst bij Eu het Triage d'Eu, iets verder het Haute Forêt en nog verder het Basse Forêt. Er staan voornamelijk beuken in deze mooie, woeste bossen. Vanuit het Haute Forêt zijn er prachtige vergezichten op de vallei van de Bresle. In het toeristenbureau van Eu is informatie verkrijgbaar over toeristische routes door het bos en de omgeving. In het dal van de Bresle liggen glasfabrieken en sfeervolle dorpjes.

> LA CHAPELLE DU COLLEGE, ville-eu.fr

Yères-dal

Landinwaarts, langs het Forêt d'Eu, ligt het weelderige dal van de Yères. Het begint bij Criel-Plage, waar een van de hoogste bergen van de Normandische kust ligt: Mont Jolibois (104 m). In de Yères zit nogal wat vis, met name forel, er wordt dan ook druk gevestigd. Het dicht begroeide dal contrasteert met het overige, nogal vlakke kustlandschap.

Côte d'Albâtre

De kust tussen de steden Le Tréport en Le Havre heet de Côte d'Albâtre (albasten kust), genoemd naar de kleur van de rotsen. De *falaise*-kust bestaat hier en daar uit een lange, hoge en steile krijtmuur. De door de branding

Les Andelys met uitzicht op de Seine en kasteel Gaillard.

Les Andelys

Petit-Andely aan de Seine-oever en Grand-Andely aan de voet van een groene heuvelrug vormen samen het fraai gesitueerde Les Andelys. Hoog boven de plaats, tegenover de hangbrug over de Seine, liggen de imposante ruïnes van kasteel Gaillard. Rijd om de 12de-eeuwse kerk Saint-Sauveur, vooraan in Petit-Andely, heen en rijd de 2 km lange en kaarsrechte Avenue de la République uit naar Grand-Andely. Daar staat de indrukwekkende 13de-eeuwse gotische **Notre-Damekerk**: een gevel met een roosvenster tussen de twee torens; zijkanten met rijk beeldhouwwerk; een interieur met prachtige ramen die onder meer het leven van Clotilde uitbeelden; enkele fraaie beelden en beeldengroepen (graflegging uit de 16de eeuw). Ten zuiden van de kerk, aan het riviertje de Gambon, is de **Fontaine-Sainte-Clotilde**, een bron onder een oude lindeboom, met in een nis het beeldje van Clotilde, de vrouw van koning Clovis. Na de dood van haar man stichtte ze een klooster. Tijdens de bouw klaagden de arbeiders over gebrek aan drinkwater, waarop Clotilde bad om water. Er ontsprong een bron, waarvan het water de smaak van wijn had.

Kasteel Gaillard

Bordjes tegenover de Notre-Dame wijzen de weg naar het kasteel Gaillard. Dit werd in 1197 op last van Richard Leeuwenhart in één jaar voltooid. Toen hij het kasteel bezocht, riep Richard uit: *‘Qu’elle est belle et gaillarde, ma fille d’un an’* (Wat is ze mooi en flink, mijn eenjarige dochter). De Franse koning Philippe Auguste, bezig aan een campagne om een wat al te zeer naar

Château Gaillard.

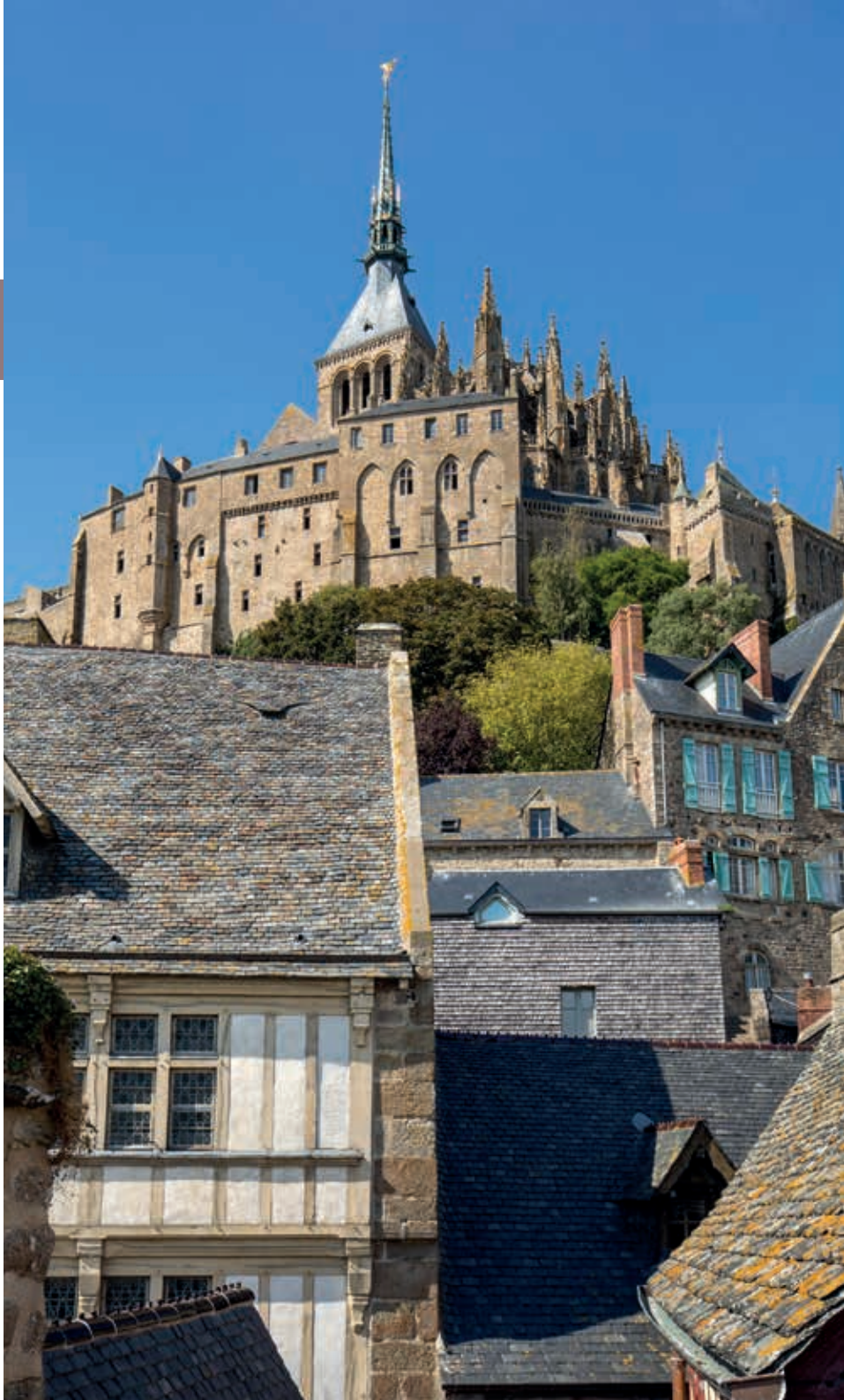
onafhankelijkheid neigend Normandië te onderwerpen, zei toen hij erover hoorde: ‘Innemen zal ik het, al waren de muren van ijzer’, waarop Leeuwenhart geantwoord zou hebben: ‘Houden zal ik het, al waren de muren van boter!’ Het bouwwerk, dat de toegang tot Normandië verdedigde, werd desalniettemin in 1204, na een belegering van acht maanden, ingenomen door de koning; drie maanden later zou Rouen zich overgeven en was het lot van het ‘Normandië der hertogen’ bezegeld. Later zou Henri IV het kasteel gedeeltelijk laten afbreken.

Vanaf de ruime parkeerplaats heb je een schitterend zicht op de muren en de ronde toren van de ruïne, maar ook op Les Andelys, het groene landschap, de eilandjes en boten in de Seine en de kalkrotsen langs de oever van de rivier. Vooral met kinderen is het leuk klauteren en dwalen langs en door de grote ruïne.

> KASTEEL GAILLARD, nouvelle-normandie-tourisme.com

Gisors

Vanuit Les Andelys is het niet al te ver (35 km) naar de hoofdstad van deze streek (Vexin Normand): Gisors. Dit stadje wordt geheel beheerst door een enorme **kasteelvesting**, in 1097 gebouwd door Willem II Rufus, koning van Engeland, zoon van Willem de Veroveraar. Het grote bouwwerk, dat in de loop der eeuwen natuurlijk regelmatig van eigenaar veranderde maar toch goed bewaard gebleven is, is een van de mooiste voorbeelden van het militaire bouwen in Normandië in de 11de en 12de eeuw. Binnen de muren

West-Normandië

Het departement Manche is het meest westelijke departement van Normandië. Het noordelijkste deel – het schiereiland Cotentin – steekt uit in het Kanaal, in de richting van Engeland, en heeft dan ook Engelse trekjes: glooiende hellingen, begroeide muurtjes, heggetjes en natuurlijk de nodige wolken. Een klein uitstapje naar Engeland is van hieruit dan ook snel geregeld: de Kanaaleilanden Jersey en Guernsey liggen vlakbij. Aan de westkant liggen zandstranden, met slaperige badplaatsjes. De grootste trekker van dit gebied ligt echter in het zuiden, tegen Bretagne aan: de Mont-Saint-Michel. Deze uit de zee oprijzende bezienswaardigheid begon zijn bestaan in de 8ste eeuw als een rots met een kapelletje erop. Nu is het een van de drukst bezochte monumenten van Frankrijk en staat de berg ingeschreven op de Werelderfgoedlijst van UNESCO.

< De Mont-Saint-Michel.

De abdij van La Lucerne.

toren van Michaël, de overwinnaar van Satan, bevindt zich 152 m boven zee. Rond de voet van de berg staan zware muren met schietgaten en halfronde torens. Het wad rond de Mont was in de loop der eeuwen flink angeslibd; er groeiden zoutplantjes en er graasden schapen. Alleen bij springvloed werd de berg nog geheel door water omspoeld, dat wil zeggen bijna geheel, want er lag een dijk die de verbinding met het vasteland vormde.

Maar in die situatie is nu verandering gekomen. Dat de berg steeds meer onderdeel van het vasteland was geworden in plaats van een uit de zee oprijzende rots was velen een doorn in het oog. Daarom werd in 2005 gestart met een project dat het karakter van de Mont-Saint-Michel als rotseiland moest herstellen. Inmiddels is dat het geval en mede doordat er in de dijk een opening is gemaakt, is de berg bij vloed weer een eiland. De eerste keer gebeurde dat op 24 juli 2013, een gedenkwaardige dag voor alle betrokkenen bij het project: de berg werd toen voor het eerst sinds de bouw van de dijk in 1879 weer geheel door water omringd gedurende ongeveer twintig minuten. De sleutel voor de oplossing is de nieuwe dam, die is aangelegd in de monding van de rivier de Cuesnon, die westelijk van de berg in zee uitmondt. In de dam zitten schuiven die pas opengaan als er voldoende water in de rivier is gestroomd tijdens hoogwater. Het water stroomt dan met kracht terug de zee in, neemt de zand- en slibdeeltjes mee, die tijdens opkomend water vóór de dam werden tegengehouden, en

Mont-Saint-Michel.

voert ze ver weg. De bedoeling is dat zo het slib wordt afgevoerd en dat er zich geen nieuwe lagen slib kunnen vormen. Het parkeerterrein, dat vroeger langs de dijk lag, is nu op het vasteland aangelegd, een behoorlijk eindje van de toegangspoort vandaan. Via een lange loopbrug kun je daar naartoe lopen, de shuttlebus nemen of de huifkar, met paarden ervoor. Bij de parkeerplaats is een informatiecentrum, waar alles over het project uit de doeken wordt gedaan.

De baai verkennen

In een aantal verschillende informatiecentra langs de oevers van de baai van de Mont-Saint-Michel vind je details over het geologisch ontstaan van de baai en de berg, over de natuurlijke situatie en de ecosystemen, over oude woonvormen, over de oester- en mosselcultuur en natuurlijk over alle mogelijkheden om zelf de baai in te gaan. Informeer naar de mogelijkheden: ga altijd met een gids op pad!

> MAISONS DE LA BAIE, maison-baie.com

Bezoek aan Mont-Saint-Michel

Tegenwoordig is de Mont een van de drukst bezochte bezienswaardigheden van Frankrijk. Met duizenden tegelijk schuifelen de mensen door de Grande Rue omhoog; met grote groepen worden rondleidingen door de abdijgebouwen gemaakt. Het is mogelijk met een vliegtuigje de Mont vanuit de lucht te bekijken. Je kunt een wandeling over de vestingmuren maken en bij heel

Noordoost-Bretagne

Zolang je niet over het water komt, zul je Bretagne meestal binnenkomen vanuit het oosten, vanuit Caen of Le Mans. In dit hoofdstuk wordt het oostelijke en noordoostelijke deel van Bretagne beschreven, van noord naar zuid. De variatie aan interessante plekken is groot. Aan de noordkant, langs de kust, tref je in plaatsjes als Cancale en Le Vivier heerlijke oesters en mosselen aan. In de ommuurde binnensteden van Saint-Malo en van het meer landinwaarts gelegen Vitré is de middeleeuwse sfeer nog bijna voelbaar, terwijl Rennes een moderne, levendige stad is, met drukke winkelstraten en gezellige pleinen. Verder zijn er in de omgeving een aantal mooie kastelen te bezoeken, waarvan dat van Les Rochers-Sévigé bij liefhebbers van literatuur bekend is vanwege de brieven die Madame de Sévigé er schreef.

< Dinan, zicht op de Rance.

Zicht op Cancale, in het uiterste puntje van de streek.

koppen, een wirwar van liggende lichamen die uit de zee lijken te zijn aangespoeld, monsters met geopende muilen en volkse tafereeltjes, zoals dat van een man die zijn vrouw aan het haar trekt en tegen haar achterste schopt. Fouré maakte bij zijn werk gebruik van de natuurlijke vorm van de rotsen, maar helaas raken de beelden langzamerhand in verval.

► ROCHERS SCULPTÉS. st-malo.com/tourisme/rochers-sculptes

SAINT-MALO

De plaatsen Saint-Malo, Saint-Servan, Paramé en Rothéneuf zijn samengevoegd tot de agglomeratie Saint-Malo en vormen een uniek toeristisch complex. Door buitenwijken met hotels en mooie villa's kom je de stad binnen, die aan de riviermond van de Rance tegenover Dinard ligt. De nieuwe stad is een populaire badplaats aan de Côte d'Émeraude, de Smaragdkust, en heeft een lange boulevard langs het zandstrand en rotsen en forten in zee. De boulevard loopt uit op de Esplanade Saint-Vincent, naast de ommuurde stad. Daar zijn het casino, de grote jachthaven en de haven waar veerboten naar Jersey en Guernsey vertrekken. Op het drukke plein staat het standbeeld van de schrijver-staatsman François-René de Châteaubriand, die hier in 1768 werd geboren.

EEN MALOUIN ONTDEKT CANADA

Jacques Cartier heeft als bijnaam 'de ontdekker van Canada'. De naam Canada komt uit het Huron, de taal van de inheemse bevolking aldaar, waar *canada* 'dorp' betekent. In 1534 vertrok deze Malouin – inwoner van Saint-Malo – naar Terre-Neuve (Newfoundland) en Labrador, op zoek naar goud. Toen hij een riviermonding ontdekte, dacht hij dat het een grote rivier in Azië betrof. In werkelijkheid was het de Saint-Laurent. Uit naam van de koning van Frankrijk nam hij het land in bezit. Later zou Samuel de Champlain Canada echt koloniseren en Québec stichten (1608). De koning stimuleerde deze zeevaarder en cartograaf bij zijn verre reizen en wilde alles weten over zijn ontdekkingen. De handelscontacten met de Nieuwe Wereld legden met name Saint-Malo geen windeieren: duizenden schepen deden jaarlijks de haven aan, die de grootste van Frankrijk werd. Na zijn ontdekking ging Cartier in Rothéneuf wonen, in het manoir de Limoëlou, dat nu als museum is ingericht.

► **MUSÉE JACQUES CARTIER (MANOIR DE LIMOËLOU)**, musee-jacques-cartier.fr.

Geschiedenis

Na de ontdekking van Canada door Jacques Cartier (zie kader p. 209) was in de loop van de 16de eeuw een levendige handel ontstaan, waardoor Saint-Malo floreerde. Toen daar aan het eind van de 17de eeuw de klad in kwam en de winsten drastisch begonnen af te nemen, vonden de ondernemende Malouins daar al snel iets op: zij schakelden over op de piraterij, wat nog veel winstgevender bleek. Beroemde *corsaires* (zeerovers) als Duguay-Trouin en Surcouf kregen van de koning een vrijbrief om Engelse, Hollandse of Spaanse oorlogs- én koopvaardij schepen aan te pakken, zonder onmiddellijk te worden opgeknoopt aan de hoogste ra. Deze heren werden zelf onmetelijk rijk, maar ook de stad pikte een aardig graantje mee. Een voorbeeld van de prachtige huizen die de kooplui zich konden veroorloven is de Ville-Bague in Saint-Coulomb, vlak bij Saint-Malo. Met het eind van de zeeroverij kwam in de 18de eeuw ook een eind aan Saint-Malo's welvaren. De stad verkommerde tot een onaanzienlijk vissershaventje, dat pas weer uit het dal omhoog klauterde toen Saint-Malo aan het begin van de 20ste eeuw door de toeristen werd ontdekt.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog ontdekten de Duitsers iets anders, namelijk het strategische belang van Saint-Malo. Zij maakten van stad en omgeving een enorme vesting, die in de eerste helft van augustus 1944 slechts door vreselijke bombardementen en beschietingen door de geallieerden kon worden veroverd. De grotendeels verwoeste oude cité werd na de oorlog zo nauwkeurig mogelijk gerestaureerd en ligt er weer stralend bij.

Heilige Malo

In de 6de eeuw kwam de heilige Malo uit Wales naar Frankrijk. Hij evangeliseerde in de hier gelegen oud-Frans-Romeinse prefectuur Aleth en werd er bisschop. Het eiland waarop het huidige Saint-Malo ligt, was toen nog onbewoond. Ten tijde van de invallen van de Noormannen staken de bewoners over naar het eiland omdat dat gemakkelijker te verdedigen was. In 1144 werd de bisschopszetel van Aleth overgebracht naar Saint-Malo; Aleth noemde zich sindsdien Saint-Servan. De bisschoppen versterkten 'hun' stad en lieten muren en stadswallen bouwen.

De trotse stad probeerde zich steeds buiten alle rivaliteit op het vasteland te houden en hechtte aan een grote mate van onafhankelijkheid. Het stadstaatje riep zich ten tijde van de godsdienstoorlogen zelfs uit tot republiek, en wist die status vier jaar vol te houden.

Remparts

De muren van de oude ville close, gebouwd van de 12de tot de 18de eeuw, zijn nog volledig intact. De wandeling van één à twee uur over de muren, de Chemin de Ronde, is beslist de moeite waard. Er zijn overal schitterende uitzichten, vooral bij hoogwater. Het verschil tussen eb en vloed bedraagt 8 tot 15 m. Begin de wandeling bij de Porte Saint-Vincent en ga rond, met de klok mee, tot je weer bij het kasteel uitkomt. Tussen het bastion Saint-Louis en het bastion Saint-Philippe zijn de mooiste oude huizen te zien. Bij de Tour Bidouane staat een standbeeld van de zeerover Surcouf.

Kasteel

Het ietwat onsamenhangende complex bestaat uit gebouwen die stammen uit de 14de tot de 18de eeuw. Het meest recent is het vroegere kazernegebouw, dat nu dienstdoet als stadhuis (18de eeuw). Vanaf de kleine uitkijktorentjes is er een prachtig uitzicht over stad, haven, kust en zee.

De toren aan de linkerkant van het kasteel is de toren Quic-en-Groigne. 'Qui qu'en groigne' (Moppere wie wil), aldus Anne van Bretagne bij de bouw van de toren tegen de mopperende Malouins, die er een machtsgreep van het herzogdom Bretagne in zagen, 'tel est mon bon plaisir' (zo wil ik het nu eenmaal).

Andere bezienswaardigheden

De hele ville close is een bezienswaardigheid op zich. Het is een prachtige stad: statige granieten huizen, mooie winkelstraten met fraaie uithangborden, winkeltjes in de stadsmuren en de kathedraal, waarvan de spitse toren boven de huizen uitsteekt. In het koor is een mozaïek van Cartier die in 1534 neerknielt voor zijn tocht naar Canada. De gotische kerk heeft mooie vensters, zowel oude als nieuwe.

Jachthaven van Saint-Malo en de muren van de ville close.

Een wandeling – bij laagwater – naar het **Fort National** is vooral de moeite waard vanwege het schitterende uitzicht vanaf de muren op de kust en de eilanden. De vlag hangt in top als het open is.

Vlak bij de **Tour Solidor**, een voormalige gevangenis in Saint-Servan, is het nieuwe, groots opgezette **Grand Aquarium**: je waant je op de bodem van de zee, te midden van vissen en scheepswrakken.

Net buiten Saint-Malo is nog iets bijzonders te zien: de **Usine Marémotrice**, de getijdenfabriek. Als je vanuit Saint-Malo naar Dinard rijdt, over de dam die de brede monding van de Rance afsluit, kom je erlangs. De fabriek bevindt zich onder de dam, in een 390 m lange tunnel. Deze getijdencentrale wekt elektriciteit op door gebruikmaking van het grote verschil tussen eb en vloed. De centrale produceert 600 miljoen kWh per jaar. Gebruikmaken van het getijdenverschil is niet nieuw. Al in de 12de eeuw had men een constructie bedacht waarbij molens werden aangedreven door de waterstroom uit steeds vol- en weer leeglopende bassins.

- > FORT NATIONAL, fortnational.com
- > LE GRAND AQUARIUM, aquarium-st-malo.com
- > USINE MARÉMOTRICE, edf.fr/usine-maremotrice-rance

Het haventje van Saint-Briac met het kasteel.

Saint-Jacut-de-la-Mer

Dit strandplaatsje heeft een kleine vissershaven en ligt op een smal schiereiland. Ben je een strandliefhebber, dan ben je hier op de goede plek: er zijn er elf. Kop van het eiland (Chef de l'île) is de Pointe du Chevet, waarvandaan je de eilandjes Les Ebihens – met toren – en de twee baaien links en rechts in de verte kunt zien liggen.

Saint-Cast-le-Guildo

Saint-Cast-le-Guildo bestaat uit drie agglomeraties die in elkaar overlopen. De uiterste punt, Pointe de Saint-Cast, bereik je via het kleine vissershaventje. De weg gaat langs het monument dat werd opgericht voor de slachtoffers van het fregat *Laplace*, een schip dat in 1950 op een mijn liep. Rond de Pointe de la Garde loopt een toeristisch pad. Na Saint-Cast volgt de weg de baai van Frenaye.

Fort La Latte

Je bereikt het fort, ook kasteel van Roche Goyon genoemd, via een pad dat langs een menhir loopt, die 'de vinger van Gargantua' heet. De vesting, die in een park ligt, dateert van de 13de–14de eeuw en heeft ondanks diverse restauraties haar feodale karakter bewaard. Het fort is van het vasteland gescheiden door twee kloven met ophaalbruggen erover. Je kunt de muren,

De oude en de nieuwe vuurtoren van Cap Fréhel.

de binnenhof, het *logis du gouverneur*, de *citerne* en de kapel bezoeken. Als je de dikke 'antikogelmuur' oversteekt, kom je bij de uitkijktoren en een eigenaardige oven om kogels te verhitten. Vanaf de *chemin de ronde* heb je een prachtig uitzicht.

> FORT LA LATTE, lefortlalatte.com

Cap Fréhel

Als er één uitzichtpunt is langs deze kust dat je niet mag missen, is het Cap Fréhel, een van de indrukwekkendste plekken van de Bretonse kust. Door een ruig landschap bereik je de enorme rotspunt, 70 m loodrecht boven de zee. Het uitzicht op de kust is vooral tegen de avond grandioos. Bij helder weer zijn soms de Kanaaleilanden te zien en vanaf de top van de vuurtoren (142 treden) kun je zelfs nog verder kijken. Aan het eind van de rotspunt staat een grote misthoorn, die bij mist elke minuut een dubbeltonig signaal laat horen.

Vanaf de vuurtoren loop je in een half uurtje de kaap rond. Het is prachtig om te zien hoe bij stormachtig weer de golven tussen rotsen en in kloven uiteenspatten. Het contrast tussen de blauwe zee en de veelkleurige rotsen is indrukwekkend. De rotsen worden bevolkt door grote kolonies meeuwen, aalscholvers en andere vogels. Vanaf Saint-Malo en Dinard kun je de kaap per schip bereiken, althans van onderaf bekijken.